

FÓRUM

A titkosszolgálati témakörök politikatudományi oktatásának lehetőségeiről

Révész Béla¹

Absztrakt:

A különböző nemzetbiztonsági témakörök oktatása évek óta jelen van a hazai felsőoktatásban. Az egyik úttörő a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszéke. Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy bemutassa az itt alkalmazott modellt és az oktatás során felmerülő tartalmi és módszertani kérdéseket.

Kulcsszavak: titkosszolgálat, állambiztonság, politikatudomány, titok, nyilvánosság, felsőoktatás

Abstract:

The teaching of various national security topics has been present in the Hungarian higher education for many years. One of the pioneers is the Department of Political Science at the University of Szeged Faculty of Law and Law Faculty. The main aim of this study is to present the model used here and the content and methodological issues that arise during the education.

Keywords: secret services, state security, political science, secret, publicity, higher education

¹ SZTE egyetemi docens, ORCID azonosító: 0000-0003-1885-8307

Bevezetés

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszékén közel két évtizedes hagyománya van a titkosszolgálati témakörök oktatásának.¹ Ez az időszak kevésnek is tűnhet, ha a politikatudományok hagyományos oktatási rendszerének klasszikus témaköreivel vetjük össze, amely ismeretek átadása magának a politikának a megjelenésével tekinthetők egyidősnek. De mindenképpen jelentős ez a két évtized annak az adósságnak a törlesztése szempontjából, hogy a legkülönbözőbb szolgálati ágak képzési-oktatási rendszerétől eltekintve² a titkosszolgálatokra vonatkozó „civil” tudásátadásnak a legutóbbi időig jóformán semmi jelével nem találkozhattunk.³ A tanszéken megkezdett munka kezdetben – a „könnyebb ellenállás” irányába haladva – a hazai, rendszerváltás előtti időszakban működő állambiztonsági rendszer bemutatására vállalkozott [„A diktatúra állambiztonsági rendszerének politológiai vizsgálata (1950-1990)"]. Nem sokkal később, a történeti háttér változatlan felhasználása mellett a titkosszolgálatoknak inkább a politikatudományi vonatkozásai kerültek előtérbe, módszertanilag ugyanazokat a megközelítési lehetőségeket alkalmazva, amelyek más, „bevett” témakörök elemzése során is használatosak [„Az állambiztonsági szervek politológiai kutatásainak kérdéseihez”]. Ezzel egy időben az összehasonlítás igényével, illetve a világpolitikai kontextus figyelembevételével a külföldi szolgálatok bemutatása is megkezdődhetett [„A titkosszolgálatok és a nemzetközi politika változásai”, „Az Európai Unió tagállamai biztonsági szolgálatainak hírszerző és elhárító szerepe”]. A kérdéskör elmélettörténeti vonatkozásainak vizsgálatát a mindenkori állami főhatalom stabilizálására irányuló hadtudományi, illetve titkosszolgálati nézetek szisztematikus összefoglalása indokolta [„Az állami szuverenitás védelmére vonatkozó nézetek változásai”]. A titkosszolgálatok a modern társadalomban egyre inkább a nyilvános szabályozás keretei között működnek, ezért a jogdogmatikai szempontok igényelték a sajátos alkotmány- és közigazgatástani aspektusok bemutatását is. [„A nemzetbiztonsági igazgatás közigazgatástani kérdései”]. Mivel a mindenkori titkosszolgálatok működésének lényegét azon titokban végzet információszerző és elhárítási ténykedések sora jelenti, amelyeket az államhatalom megóvása érdekében fejtenek ki,

¹ A legkülönbözőbb tantárgyak vonatkozásában a „titkosszolgálatok” gyűjtőfogalom használatának praktikus voltára lásd: I. 3.

² A felsőoktatásban jobbra a történeti jellegű kurzusok érintik a titkosszolgálatok oktatását. A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetén, illetve a Katonai és Polgári Nemzetbiztonsági Tanszékén, a katonai és polgári nemzetbiztonsági specializáció keretein belül, alap- és mesterszakokon folyik a zárt rekrutációjú képzés a szolgálatok tagjai számára.

³ Az egyes szolgálati ágak belső képzési rendszerére lásd: Jobst 2012, 417-436. pp.; Dobák 2014; Boda 2016, 145-159. pp.

ezen problémák vizsgálata is önálló kurzus indítását igényelte [„A titkosszolgálati eszközök alkalmazásának kérdései”]. Néhány további tantárgy vonatkozásában pedig a közös kutatási területek tették szükségessé a titkosszolgálati vonatkozásokra történő kitekintést [„Politikai pszichológia”, „Manipuláció és ellenőrzés a »diktatúrák választásain«”].

A Kar oktatási struktúrájának megfelelően a kurzusok az állam- és jogtudományi képzésen túl elsősorban a politológia szak és a nemzetközi tanulmányok szak [BA, MA] hallgatói számára kerültek meghirdetésre. A fokozódó hallgatói igényeket nem csak a kurzusok iránti (illetve az azokon tapasztalt) növekvő érdeklődés jelzi, de jelentős számban készültek, készülnek évfolyam és szakdolgozatok a fenti témakörökben.⁴ A külföldi hallgatói elvárásoknak megfelelően több mint egy évtizede van lehetőségük az Erasmus-program keretében a Karra érkező hallgatóknak a titkosszolgálatok kutatása terén elmélyíteni ismereteiket [„Political Sciences and the Analysis of Security Services”]. A PhD-képzés terén pedig a hazai hallgatók mellett az utóbbi években megjelentek a doktori iskola külföldi résztvevői is.⁵

Az alábbiakban azokra a tartalmi és módszertani kérdésekre igyekszünk röviden kitérni, amelyek az elmúlt években a titkosszolgálatok kérdéseinek politikatudományi oktatása során megfogalmazódtak, és amelyek az államtudományok oktatás során más tudományterületek közös kutatási lehetőségeit is felvázolhatják.

⁴ Néhány téma ezek közül: Büntetőjog a személyi kultusz fényében: a koncepciók perек; Az osztályharc fokozódásának dogmája és a Rajk-per; A pártvezetés kapcsolata az Államvédelmi Hatósággal 1950-1953-ig; A rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá helyezés az 1950-es években; „Bulányisták” Egy „államellenes szekta”; Magánnyomozók a politika szolgálatában; A nyugati és a baráti titkosszolgálatok médiaképe a Magyar Népköztársaság sajtójában; A fegyveres erők állami monopóliumának alternatívái, avagy állambiztonságból nemzetbiztonságba; Az államellenes bűncselekmények megítélés a rendszerváltás után.; Az SS útja a pártórségtől az állambiztonságig; A szovjet hírszerzés és brit kémelhárítás konfliktusai. A „Cambridge Five” eset; A II. világháború utáni angliai magyar emigráció és a magyar hírszerzés; Az Egyesült Államok és Kuba kapcsolatainak változásai a hidegháborútól napjainkig; A szovjet titkosszolgálatok utóélete a Szovjetunió felbomlása után.

⁵ Néhány téma ezek közül: Lampedusa as a prime transit point for migrant from Africa; European freedom and security within a global world; Solidarity movement till the martial law in Poland; Syrian war and the turkish bipolarity; Global surveillance. Impact of Snowden’s revelations on global security; Comparison between the ministries of defence of Spain and Hungary; The future of French intelligence after the Bataclan’s attacks; Foreign actions of the North Korea’s secret services; The interethnic relations in the context of the international security: national models, problems and solutions; European security services and cooperation between member states.

A titkosszolgálatok vizsgálatának főbb területei

1. Ha abból indulunk ki, hogy a titok lényege a fordított, azaz „negatív kommunikáció,”⁶ esetleg a „tudatos elrejtés,”⁷ akkor máris azzal a sajátos paradoxonnal találkozunk, hogy a megismerés szempontból leginkább akadályozott területekre nézve alakul ki a legintenzívebb társadalmi igény az így kialakult-kialakított információk vákuum megszüntetésére. A mindenkor „miért” kérdésre adható válaszok elmaradása fokozza a kognitív bizonytalanságérzetet, az elmaradt információk pedig növelik a magyarázatok hiánya miatti társadalmi feszültséget.⁸ Ráadásul a titok nem egyszerűen szubjektív információhiányt jelent, hanem az is szükséges hozzá, hogy a tulajdonképpeni informátor szándékosan váljon „de-kommunikátorrá,” azaz az információk birtokosa ezen ismeretek tudatos rejtegetőjévé. Ily módon a titok nem egyszerűen a normális kommunikációs folyamatok szándékos megakadályozását jelenti, hanem eleve tartalmazza a közöttük lévő aktív társadalmi viszonyt, *konfliktusaik kölcsönhatását* is.

Ugyanakkor láthatók a titok természetének *relatív és történeti* vonatkozásai is. Különböző kultúrák, szubkultúrák, csoportok és intézmények eltérő hírszükséglettel rendelkezve más-más információk elmaradását tekintik nem-kommunikációnak, titoknak. A korábban nyilvános tartalmakat utóbb védelmébe veheti a titkolózás, miközben ez a tendencia megfordítva még inkább igaz: ami korábban titok volt, az később már nélkülözheti e védelmet. Nem véletlen, hogy Habermas éppen az abszolút államiság árkánium-gyakorlatának történelmi meghaladottságából vezeti le a társadalmi nyilvánosság kialakulásának XVIII. századi kezdeteit.

A polgári nyilvánosság az állam és a társadalom közötti feszültségi térben bontakozik ki és bizonyos embereknek, csoportoknak hatalmában áll ezt a határt ellenőrizni, azaz a közre tartozó dolgok egy részét nem-nyilvánosnak minősíteni. *A titok ebből a szempontból nyilvános és a nem-nyilvános közötti, elmosódott kontúrral körberajzolható zóna.* Titok éppen azért lehetséges, mert létezik a dolgoknak egy „előzetes”, közmegegyezésen alapuló besorolása a „köz” és a „mágnán” osztályába; *csak az az ügy minősülhet titoknak, amely természete szerint a nyilvánosságra tartozó.* Így a titok fogalmát nem csupán az ügy tartalmi, hanem

⁶ Lásd: Nikolov d. n., 5. p. Erre utal a titok, mint elrejtettség értelmezés is: Argejő 2015, 184. p.

⁷ Simmel 1973, 321. p.

⁸ Az oktulajdonítással, attribúcióval foglalkozó szakirodalom egyöntetű megállapítása, hogy a megmagyarázhatatlanság, az érthetlenség ugyanolyan kellemetlen és zavaró, mint amikor értékeinkben bizonytalanodunk el. Lásd: Hewstone – Antaki 1995, 130-161. pp.

hatalmi aspektusával is definiálhatjuk.⁹ Másképpen mondva: „a hatalomnak van valami titkos képessége, ha egyszer titokként jeleníti meg magát”.¹⁰

Politológiai szempontból az a kérdés, miként írja át folyamatosan a *nyilvános és nem-nyilvános határait a hatalom*. A konfliktus lényege az, hogy miközben a nyilvánosság hívei igyekeznek a „természetes” határokat helyreállítani és a közre tartozó ügyeket mindenáron a köz elé vinni, eközben a politikai hatalom ezeket – kisebb-nagyobb mértékben, de folyamatosan – titokban kívánja tartani. (Innen ered a „titok = rossz”, „nyilvánosság = jó” hamis séma.) Ebben az értelmezésben a titok és a nyilvánosság a viselkedési stratégiák összességéként interpretálódik, amely a nyilvános és nem-nyilvános határvonalának *ellenőrzésére, módosítására* irányul. Végső soron hatalmi harcok döntenek el, hogy mi válik láthatóvá, s mi marad elrejtve. A hatalmon lévő csoport nyilván annál erősebbé válik, minél több információt sikerül eltitkolnia.

Amikor az első közösségek, államok történetében megfogalmazódott az igény, hogy titkaikat – egzisztenciájuk védelmében – megőrizzék, máris megjelentek az ellenérdekeltek személyek, csoportok, akik ezeket a titkokat éppen meg akarták szerezni. Ezért a mindenkor hatalmi struktúra igen korán kijelölte azokat a hierarchikus pozíciókat, amelyekhez a saját titkok megvédésének, illetve mások titkai megszerzésének a funkciói kapcsolódtak. A titkokkal való rendelkezés vagy az azoktól való megfosztottság mindenkor *státuszkijelölő funkcióval* rendelkezik: a hierarchiában az lesz valamely személy autoritásának, privilégiumainak, a források újraelosztásából való részesedésének mércéje, hogy az államtitkok mekkora hányadának van birtokában. Aki viszont nem részesedik a titkokból, annak nincs is lehetősége a hatalom gyakorlásában részt venni.¹¹

A titok, mint érdekalapú megismerési konfliktus elemzéséből adódó egyik lényeges következtetés, hogy variációtól függetlenül, a *titok mindig két szubjektum aktív viszonya*, amit valamilyen *ellentét* generál. A titok szférája *reális vagy potenciális viszony*, amely két vagy több egyén között, vagy egyének csoportjai között jön létre. A titok nem mindig kapcsolatos az igazsággal. Lehetséges, hogy

⁹ Lásd: Szabó 2003.

¹⁰ Szabó 2016, 342. p.

¹¹ Ennek az alkalmazkodóképességnek individuális alaptípusa Joseph Fouché, a francia forradalom majd a császárság „örökös” rendőrmisztere. Zweig írja könyve előszavában, hogy Fouché figurájára eredetileg Balzac hívta fel a figyelmét, aki szerint a politikus „Bonaparténál is nagyobb hatalmat gyűjtött össze kezébe az emberek fölött”. Zweiget érdekelni kezdte a „zeniális kaméleon”, aki pályafutását szerzetesrendbeli tanítóként kezdte, de két év múlva, 1792-ben, már templomokat fosztogatott, aki a nép képviselőjeként rábólintott XVI. Lajos kivégzésére, majd pár évvel később milliomos lett, és a császár kegyelméből Otranto hercege. Szolgáltá-elárulta Napóleont, egyengette a restauráció útját, ám a Bourbonok visszatérése után bele kellett törődnie, hogy újra szürke kisember, amilyen volt fiatal korában. Zweig, 2006. 28. p.

a dekomunikátor hamis gondolatok vagy ismeretek elterjedésének korlátozására törekszik, a titokkutató pedig a hazugságot keresi. Mindez a titokban tükröződő ellentét jellegétől függ. Szigorúan véve a *titok az emberek közötti kapcsolatok és viszonyok természetes állapotának megbontására irányuló aktív erőfeszítés*. Az emberi tevékenység alapja ugyanis az együttműködés, ami pedig nem lehet kommunikáció nélkül. Ha valaki tudatosan korlátozza vagy megszünteti a kommunikációt, mindig olyan szociális viszony ellen cselekszik, amely segítené őt és mást szándékai vagy érdekei megvalósításában. A többiekkel való ellentét teszi bizonyos törekvéseit valamilyen titok tartalmává, a kommunikáció korlátozására irányuló viselkedés motivációjává. De a titok nemcsak megnyilvánulásában, hanem *okainál* fogva is társadalmi jelenség, bármennyire személyesnek látszódjék is a szituáció, amely ezt hordozza.

A politikai titoknak éppen az a sajátossága, hogy *minden formájában kollektív természetű*. A politika világában csak látszat, hogy lehet a titoknak individuális szubjektuma. Mindig valamilyen emberi közösségnek a titkáról van szó, ahogyan a hatalmi hierarchia csúcsán sem állhat abszolút értelemben egyetlen egyén¹². A politikai titok a különböző társadalmi csoportosulások közötti rivalizálás eleme, így az emberek csoportjainak közös állapotát jelenti. Míg például a gazdasági titok társadalmi jellege ellenére személyes titok is lehet, addig a politikai titok elképzelhetetlen személyes titokként (miközben természetesen a politikusnak is lehetnek személyes titkai).

A politikai harcnak ez a vonása közvetlenül rányomja bélyegét a *politikai titok belső szerkezetére* is. Adott állapotként ezt mindig bizonyos mértékű, csoportok közötti kommunikáció előzi meg, vagy egy ilyen kommunikációs folyamat eredményeként jelentkezik. A tudat rejtett állapota ilyenkor a csoportok közötti viszonyt jelenti, és már létezésével is egy meghatározott emberi közösség információs áramlatait jelzi. Innen ered például az *összeesküvés* valamennyi nehézsége is, hiszen a politikai titok nagyszámú szubjektuma sokkal nagyobb támadási felületet nyújt, mint a titoktartás bármely más formája. Minél szélesebb körű és minél összetettebb a politikai titkot hordozó csoport, annál rövidebb ideig őrizhető meg a titok. Ugyanakkor minél kevesebb embert foglal magában a titokkör, annál kevésbé stabilak a politikai hatalom alapjai. Ezért a *szubjektumok száma és a bizalmasság foka közötti optimális arány* létrehozása mindig együtt jár az egyik vagy másik partikuláris érdeknek, mint politikai titoknak a kialakulásával. Nem véletlen, hogy a társadalmi titkok kategorizálásának hierarchiájában a politikai titok kerül a legmagasabb helyre. Megőrzését minden állampolgár kötelességének tartják, elárulása morálisan elítélendő, jogilag pedig szankcionálandó, hiszen a titkot kiadó személy ezzel a közösségnek, illetve az azt védelmező államnak okoz kárt.

¹² Földes 2005, 47. p.

A titokgazda azon törekvését, hogy valamely információ elterjedését engedje vagy megakadályozza, általában a feltételek és kölcsönhatások meghatározott komplexumának *biztonságáról kialakult meggyőződése* határozza meg. Amikor el kívánja rejteni gondolatait, erőfeszítésének motivációja leggyakrabban abból a kívánságából fakad, hogy megvédje, megőrizze érdekeit valamilyen ellenséges hatással szemben. A *biztonság és a titok közötti kapcsolat* érvényes mind az egyén, mind a különböző emberi közösségek viselkedésére. De amíg az egyén esetében a titok megőrzése vagy megosztása egyszemélyi magatartás, addig társadalmi méretekben ezt a funkciót többnyire a *titkosszolgálati szervek* teljesítik. A társadalom többnyire nem a konfliktusos helyzetekre készül fel. De ha egy konfliktusszituáció tárgya a közösség egzisztenciális fennmaradásával kapcsolatos titkokért folyó harc, akkor mindig a titkosszolgálatok jelentik az összecsapás sikerének legfontosabb társadalmi tényezőjét.

2. Mi az a kutatási anticipáció, amely bátorítást nyújthat a titkosszolgálatok politológiai tanulmányozásának elindításához? Mindenekelőtt az a fikció, hogy módszertani szempontból „*normális*” társadalmi tényként tekintünk a kutatás tárgyára és a tudományos megismerés eljárási szabályainak megfelelően igyekezünk belső összetevőit vizsgálni. A kérdés az, hogy az ilyen alapon szerveződő tudás egyáltalán igényt formálhat-e az ismert episztemológiai kritériumok szerint – mint az igazságra való törekvés, a megalapozottság igénye, a tévedhetetlenség elutasítása, a bizonyítottság (de legalábbis az igazoltság), az elméletalkotásra törekvés, az általánosság és objektivitás, stb. – a „tudományos” jelzőre.

Amennyiben a politológia vonatkozásában a titkosszolgálatok problémakörét explicit kutatási-oktatási témának tekintjük, úgy elkerülhetetlen azon tudományterületek áttekintése, amelyek már korábban is érintették a téma bizonyos vonatkozásait. Az implicit titkosszolgálati elemzések közül az *alkotmánytan*, a *közigazgatástan*, a *biztonságpolitikai kutatások*, valamint a *rendészeti tudományok* körébe tartozó részterületek vizsgálódásait érintjük a továbbiakban.

2. 1. A korábbi Alkotmánynak „A Magyar Honvédség és egyes rendvédelmi szervek” címet viselő VII. fejezete határozta meg a Magyar Honvédség és a Rendőrség alapvető feladatait, de a nemzetbiztonsági szolgálatokat viszont e tekintetben nem nevesítette. Az Alaptörvény viszont elkülönítve, önálló fejezetben foglalkozik – a rendőrséggel együtt – a nemzetbiztonsági szolgálatok kérdéseivel. A kétféle szabályozás közös annak a megállapításában, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet, illetve hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezetére, működésére vonatkozó részletes szabályokat, a titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazásának szabályait, valamint a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggő szabályokat sarkaltos (korábban kétharmados) törvény határozza meg. Az Alaptörvény viszont a nemzetbiztonsági tör-

vényből¹³ beemelte a Kormány irányítói jogkörére,¹⁴ valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladataira vonatkozó rendelkezéseket.¹⁵

Az Alaptörvényt nem érintve, de a szolgálati struktúrát legnagyobb mértékben átalakító, 2011. november 28-án elfogadott törvényi szabályozás a nemzetbiztonsági törvény elfogadása óta húzódó vitás kérdést – szükség van-e öt nemzetbiztonsági szolgálatra? – zárta le azzal a megoldással, hogy a Katonai Felderítő Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal összevonásával megalakította a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot.¹⁶ Csekélyebb érdeklődést váltott ki, hogy a miniszterelnök a belügyi és külügyi tárcák között hanyódó Információs Hivatal irányításával összefüggő miniszteri hatásköröket végül 2012 nyarán a Miniszterelnökséget vezető államtitkára ruházta át.¹⁷

Ettől kezdve Magyarország nemzetbiztonsági szolgálatai: az *Információs Hivatal*, az *Alkotmányvédelmi Hivatal*, a *Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat*, és a *Nemzetbiztonsági Szakszolgálat*, majd a nemzetbiztonsági törvény 2016-os módosítását követően kiegészülve a *Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központtal*.¹⁸

A rendőrség és a nemzetbiztonsági szolgálatok politikai függetlenségére nézve az Alaptörvény csupán a *hatalommegosztással összefüggő összeférhetlenségi szabályokat* tartalmazza. Így az Alaptörvény a korábbi Alkotmány részletes szabályaival ellentétben csak annyi követelményt támaszt, hogy a hivatásos állományban állók nem lehetnek tagjai pártnak és nem folytathatnak politikai tevékenységet. A hivatásos szolgálati viszonyban állók depolitizáltságának követelménye egyben a jogállamiság és a plurális demokrácia követelménye. A rendőrség tagjai ugyanis az államot képviselik, és kényszerítő hatalommal rendelkeznek, amelynek gyakorlása során különösen fontos a pártsemlegesség követelménye és a politikai befolyás kizárása.

¹³ 1995. évi CXXV. törvény.

¹⁴ A nemzetbiztonsági szolgálatok működését a Kormány irányítja. 45. cikk (4)

¹⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatok alapvető feladata Magyarország függetlenségének és törvényes rendjének védelme, nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítése. 45. cikk (3)

¹⁶ 2011. évi CLXXI. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény katonai nemzetbiztonsági szolgálatok összevonásával kapcsolatos módosításáról, valamint az azzal összefüggő további törvénymódosításokról.

¹⁷ 1/2012. (VIII. 31.) ME utasítás a Miniszterelnökség Szervezeti és Működési Szabályzatáról.

¹⁸ A Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvénnyel módosított nemzetbiztonsági törvény alapján új nemzetbiztonsági szolgálatként, 2016. július 17-én kezdte meg működését.

Ha közelebbről is megnézzük az Európai Unió tagállamainak nemzeti alkotmányait¹⁹, kiderül, hogy az immár Nagy-Britannia nélküli huszonhét tagállam közel fele, tizenkettő, semmilyen formában nem tartja fontosnak, hogy legfelső jogforrási szinten foglalkozzék a titkosszolgálatok kérdéseivel. Ezek Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Horvátország, Írország, Lettország, Luxemburg, Spanyolország, Svédország, Szlovénia. A „nemzetbiztonság” („national security”) kifejezéssel hét ország alkotmányban találkozhatunk: Bulgária, Észtország, Görögország, Hollandia, Olaszország, Románia (négyyszer is), Szlovákia. Ezek többsége bizonyos alapjogi, illetve nemzetbiztonsági értékek kollíziója esetén kíván kivételes prioritást biztosítani a titkosszolgálatoknak. Ebből a szempontból igen sajátos a szabályozása a portugál alkotmánynak, amely nem csupán a hivatásos állományok, de a titkosszolgálati ügynököknek is korlátozza gyűlekezési, tüntetési, egyesületek alapítási jogát.²⁰ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya szótárában viszont – a többi alkotmánytól eltérően – keveredni látszik a nemzetbiztonság - „national security” -, és az állambiztonság - „state security” – kifejezések használata.²¹ Mindez azért különös, mert a rendszerváltás utáni közép-európai országok általában következetesen abban, hogy az egypártrendszer körülményei közötti szolgálatok az „állami”, míg a már a jogállami követelményeknek megfelelő titkosszolgálatokat a „nemzeti” jelzővel illetik.

2. 2. *Államtani* szempontból érdemes a titkosszolgálatoknak a *szuverenitásvédelem*hez való viszonyát is érinteni. Általában véve az állam csak akkor és annyiban képes megőrizni főhatalmát a közösség viszonyainak irányítása fölött, ha az ezen pozícióját illegitim módon megszerezni/befolyásolni kívánó belső és külső hatalmi tényezők törekvéseinek sikerrel tud ellenállni; azaz képes ezeket időben felderíteni, megelőzni, elhárítani, megakadályozni. Ez a konfliktus igen korán nyilvánvalóvá tette, hogy az egyes államok, illetve az állam és a társadalom között kialakult alapfunkciókon túl az államnak kezdettől fogva önálló tevékenységi iránya saját belső hatalmi pozícióinak fenntartása, megőrzése. Az állam védelme így kettős értelemben is része a szuverenitás lényegének. Egyrészt a főhatalom kifelé irányuló – az államok közötti, továbbá a társadalom irányába mutató – cselekvési szabadságának előfeltételeit biztosítja, másrészt hatalmi szubjektum-

¹⁹ Lichtenstein 2016, 998. p.

²⁰ „The law may establish restrictions on the exercise of the rights of expression, meeting, demonstration, association and collective petition by full-time military personnel and militarised agents on active service.” Constitution of the Portuguese Republic (2005) Restrictions on the exercise of rights. Article 270.
><http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/conteudo/files/constituicaoingles.pdf>< (letöltve: 2016. 12. 08)

²¹ The Constitution of the Republic of Poland (1997) Article 45, illetve Article 135.
><http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>< (letöltve: 2016. 12. 08)

ként a legfontosabb tényezője a változó mértékben, de mindig többtényezős politikai szerkezetnek.

Az állami szuverenitás és az állam biztonsága viszonyának vizsgálata a politológia és az államelmélet hagyományos problematikájának viszonylag kevésbé kutatott témaköre. Pedig a kérdésre, hogy vajon tekinthető-e az állam szuverenitásának – mint hatalmi struktúrák, normák, tevékenységi formák, funkciók sőt, eszmék, értékek, attitűdök és szerepek összességének – a védelme autentikus kutatási objektumnak a politikatudomány és az államelmélet számára, feltétlenül igen a válasz.

2.3. A titkosszolgálatok vizsgálatának – mint implicit kutatási témának – *közigazgatástani* befogadása mellett a korábbi közigazgatástani irányzatok különféle indoklásokkal érveltek. Mégis a rendszerváltás utáni új normativista szemléletben a jogállamisághoz visszatért titkosszolgálatok jogdogmatikai elemzés nem kapcsolódott össze ismét az évszázaddal korábban – már Concha Győző által – természetesnek tartott *politikai látásmóddal*²². A koherensnek látszó jogi szabályozás normativista szövegértelmezése így nem terhelte meg magát a kritikai feldolgozás feladataival, válaszai jobbára a problémamentesnek tűnő intézményi keretek egyszerű felmutatására szorítkoztak. Ezért elégségesnek látszódott a közrend, a közbiztonság, a belső rend fogalmihoz – a rendőrséghez hasonlóan – hozzárendelni a „nemzetbiztonsági igazgatást” és a kettőt együttesen *rendészeti igazgatásnak* lehetett elnevezni. Az e tekintetben definiált rendészet, „olyan jogilag szabályozott közigazgatási, illetve államigazgatási – szükség esetén közhatalmi eszközökkel is operáló – tevékenység, amely a közbiztonság (közrend) – és a belső rend megzavarásának megakadályozására, esetenként megelőzésére, a megzavart rend helyreállítására irányul.”²³ Arra nézve pedig, hogy a titkosszolgálati tevékenység, miként határozható meg „igazgatási” tevékenységként tulajdonképpen csak az a válasz kapható, hogy a rendészeti igazgatás másik alánya, a rendőrség is alkalmaz titkosszolgálati eszközöket. Ettől kezdve csupán a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai, hatáskörei, szervezetei, irányítási viszonyai, a parlamenti ellenőrzése, a nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazható intézkedések, illetve a titkos információgyűjtés törvényi szabályozását kell elővenni, hogy a *titkosszolgálatok közigazgatástani elemzésének normatív értelmezése* előttünk álljon.

Ráadásul szervezeti, szabályozási vonatkozásait tekintve is a rendészeti, rendvédelmi igazgatás kérdései jóval ismertebbek, oktatási illetve kutatási tematizációja sokkal kidolgozottabb, mint a nemzetbiztonsági igazgatásé. A nemzetbiztonsági szolgálatok alapkérdéseivel való megismerkedés a közigazgatástanon kívül feladatot biztosít az állam- és jogtörténeti, az alkotmánytani, a büntető- és

²² Concha 1988, 232. p.

²³ Ficzer – Forgács 2004, 402. p.

büntető eljárási, továbbá a nemzetközi jogtudományi oktatás és kutatás számára is. (A nem jogi vonatkozású – szociológiai, pszichológiai, szervezési, politológiai stb. – vizsgálódási irányokat nem is említve.) A hatályos törvény rögzíti annak alapjait, ami a nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozásának jogrendszerbeli helye, illetve az államszervezetben betöltött státusa szempontjából különös jelentőséget tulajdonít a közigazgatási vizsgálódásnak, továbbá e problémakör oktatásának. „Az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (a továbbiakban együtt: polgári nemzetbiztonsági szolgálatok), a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat a Kormány irányítása alatt álló, az ország egész területére kiterjedő illetékességgel rendelkező, önálló gazdálkodást folytató költségvetési szervek.”²⁴ A szakirányú kutatások adóssága pedig – ami a titkosszolgálati kutatások egészére is érvényes – szembeűnő: „Ha számba vesszük a közigazgatási jog nemzetbiztonsági alágazatának elműlt 15 évben megjelent publikációit, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy ez a tárgy adekvát paradigmarendszerrel nem rendelkezik.”²⁵

2.4. A titkosszolgálatok *biztonságpolitikai* megközelítésének sajátossága abban áll, hogy miközben igyekezett a hadtudomány hagyományos körétől és diszciplínáitól távolodni, ezektől önállósodni, a *politológia és szociológia vizsgálati látásműdját valójában nem volt képes integrálni* módszertanába, legfeljebb csak a külső – katonai és polgári – hírszerzés illetve elhárítás vonatkozásában. Ennek a szemléletnek a pontos kifejeződése – egyben az irányzat további megerősítője is – a *biztonságpolitikai alapelvekről* hozott hatályos országgyűlési határozat. Ez szándéka szerint a hagyományos politikai és katonai tényezőkön túl magába kívánja foglalni a széles értelemben vett biztonság egyéb – gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is, de a biztonság- és védelempolitikát – e komplexitási igény ellenére – mégis csupán a *külső biztonságot* átfogó módon értelmezi és praktikusán a honvédelemmel azonosítja.²⁶

²⁴ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról 2. § (1) Módosította a 2016. évi LXIX. törvény 12. §.

²⁵ Balla 2012, 211. p.

²⁶ „A Magyar Köztársaság a biztonságot átfogó módon értelmezi, amely a hagyományos politikai és katonai tényezőkön túl magába foglalja a széles értelemben vett biztonság egyéb – gazdasági és pénzügyi, emberi jogi és kisebbségi, információs és technológiai, környezeti, valamint nemzetközi jogi – dimenzióit is. A globális kihívások, a nemzetközi politikai-gazdasági kölcsönös függőség, a technológiai fejlődés világában az euro-atlanti térség biztonsága oszthatatlan.” A Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat. A határozat koncepciójának teoretikus alátámasztására lásd: Deák 2007, 642. p.

Az alapelvek elfogadását követően kialakított nemzeti biztonsági stratégia, biztató előrelépésétől, (azzal, hogy a belső stabilitást is a biztonság részének tekinti) függetlenül, a kutatások többségében, a sajtóban és a közfelfogásban is, változatlanul uralkodó maradt e szemlélet. Amint a szuverenitás vonatkozásában sem tulajdonítanak jelentőséget a *társadalom és az állam belső hatalmi viszonyai* elsőbbségének, úgy a biztonság/biztonságpolitika vonatkozásában továbbra is csak a nemzetközi, katonapolitikai, *külső biztonsági* aspektusokat érzékelik.

Tematikai kérdések a titkosszolgálatok politikatudományi oktatásához

1. A titkosszolgálatok nyilván csak akkor és annyiban tarthatnak igényt a politikatudományok érdeklődésére, amikor és amennyiben maguk a szolgálatok valamilyen mértékben részei a politikai reálfolyamatoknak. Nyilvánvaló, hogy titkosszolgálatok a mindenkori politika *eszközei*, esetenként viszont – a történeti és összehasonlító elemzések bizonyítékai szerint – annak *alakítóiként* is fellépnek. Ez a helyzet általában titkos, tehát láthatatlan, néha azonban nyilvános *politikaformáló* tevékenységben is kifejeződik. A politikai szempontból fontos titkosszolgálati tevékenységek politológiai elemzése azonban mégis várat magára. A szakmai reflexió elmaradása nem tudatos, sokkal inkább a hagyományos témakörökhöz való ragaszkodás a magyarázata. A titkosszolgálati politológiának a politikatudományok rendszerébe, azok tematikájába történő integrálódása egyelőre sem pozitív megerősítésben, sem kritikai elutasításban nem részesült. Ez egyszerűen annak a hiánynak a természetes következménye, hogy bármennyire is nyilvánvaló a jelenség politikai természete, ez az evidencia eddig észrevétlen, azaz reflektálatlan maradt a politológia számára.²⁷

A mindenkori titkosszolgálatok feladataik betöltése során tehát – némileg leegyszerűsítve – két vonatkozásban kerül(het)nek politika-közeli helyzetbe.

a) a *hírigények megrendelői*, akik működésük irányait (állambiztonsági terminológiával: az ellenséges vonalat, a célcsoportokat, célszemélyeket) meghatározzák – maguk is *politikuskok*; b) a megszerzett információk a titkosszolgálatok – és végző soron a hírigények megrendelői – számára nem passzív adatok, hanem konkrét megelőző, elhárító cselekmények, intézkedések, operatív akciók kiindulópontjai, amelyekkel rejtetten a *társadalmi-politikai valóság meghatározott* részére *kívánnak célzott hatásokat* gyakorolni. A kérdés az, hogy a hatályos jogi szabályozás – feltéve, hogy adott titkosszolgálatok vonatkozásában létezik ilyen – milyen normatív háttérrel biztosít ehhez: a jog ellenére, joghézagot kihasználva vagy éppen jogszerűen történik-e mindez.

A nemzetbiztonsági szolgálatok feladataik ellátása céljából *műveleti tevékenységet* folytatnak, amelynek során a nyílt és titkos információgyűjtés külső és belső engedélyhez kötött eszközeit és módszereit alkalmazzák. A műveleti tevé-

²⁷ Révész 2007, 241. p.

kenység rendjét a *Műveleti Munka Szabályzata* tartalmazza, amely magában foglalja a titkos információgyűjtés belső eljárási és engedélyezési szabályait is. A hírforrások kiépítése időigényes, hosszabb távon, tervszerű műveleti tevékenységgel megoldható feladat. A műveleti munka keretében a belföldön jelentkező (megjelenő) veszélyfaktorokra és védendő objektumokra tekintettel *humánforrásokat* létesítenek, és a *titkos információgyűjtés* más – köztük operatív-technikai – eszközeit és módszereit alkalmazzák, *fedővállalkozásokat* hoznak létre, hogy munkatársai a nemzetbiztonsági szolgálatokon kívüli intézményeknél, szervezeteknél fedetten, vagy - adott esetben - nyíltan *munkaviszonyt* létesíthessenek.²⁸ Mindez világossá teszi, hogy a láthatónál, de még a sejtethetőnél is *jóval szélesebb a titkosszolgálatok tényleges szerepe*, tevékenységi köre, mintsem az egyszerű kontempláció, illetve a megszerzett adatok továbbítása.

2. Az áttekintett törvényi háttér, a normatív szabályozás önmagában nem világít rá olyan anomáliákra, amelyek a titkosszolgálatok politika-közelségét önmagában megalapozná, igaz, olyan körülményekre sem, amelyek ezt eleve kizárnák. Ennek alapvető oka a jogilag nem szabályozott, illetve nem is szabályozható *politikai szféra jelenléte a kormányzati tevékenységben*. A nemzetbiztonsági tevékenységre ott és akkor van szükség ahol, és amikor *más állami szervek eszközürendszere nem elégséges* a nemzeti érdekek védelmére és érvényesítésére. A nemzetbiztonsági szolgálatok azonban kizárólag a törvény által kijelölt keretekben tevékenykedhetnek. E tevékenységük hatékonysága attól függ, hogy az milyen szorosan kapcsolódik a döntéshozók igényeihez. A szabályozás ugyanis abból indul ki, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok alapfeladatai közé tartozik a *kormányzati döntésekhez szükséges információk megszerzése és feldolgozása*. A hírigények államtitkot képeznek, szigorúan titkos minősítésűek, mivel azokból következtetések vonhatók le a hírszerző szolgálat konkrét tevékenységére vonatkozóan, így ez veszélyeztetheti a szolgálatok működésének biztonságát. A cél természetesen az, hogy a nemzetbiztonsági tevékenységnek ne pusztán aktuális döntéshozói igények kielégítését kelljen szolgálnia, hanem az ország biztonságpolitikájából következő, a nemzeti érdekérvényesítés „stratégiai céljait” is kövesse. Az *aktuális politikai igény és a stratégiai cél elhatárolása* viszont – mivel államtitokról van szó – gyakorlatilag *nem ellenőrizhető* folyamat. Mindeközben a nemzetbiztonsági szolgálatoknak a mindenkori kormány iránti *lojalitás* mellett kell működniük.

3. A döntéshozatal előkészítésének informális meghatározói általában az *információk szállítói*. A döntési folyamat előzetes befolyásolásának a lehetősége már ott kialakulhat, amikor az információs részleg a hírigények részletes kidolgozását, az egyes relációkra való lebontását elvégzi. A *hírigények konkretizálása és a hírforrásokra való lebontása* is a műveleti részleg feladata. A beérkező „nyers” információnál vizsgálni kell, hogy a hírigények témakörébe eső információkat,

²⁸ Bővebben Boda 2016, 126-137. pp.

adatokat tartalmaznak-e; mennyire időszerűek, forrásuk milyen közeli a döntéshozatali pontokhoz; az információ az elsődleges forrásától a hírszerző szolgálat-hoz való megérkezéséig (az információs csatornán) szenvedhetett-e torzulásokat stb. Az információ értékelésére kihatással vannak az adott témakört érintő, általánosan *elfogadott nézetek és az elemző szubjektív ítélete*. Fennáll annak veszélye is, hogy a különösen magas újdonságértékkel rendelkező információk figyelmen kívül maradnak a feldolgozás folyamatában. Közrejátszhat ebben a *konformizmus*: a szolgálat számára „kényelmetlen” jelenteni a kormány politikáját – adott vonatkozásban – megkérdőjelező vagy vezető politikai személyiséget negatívan érintő információkat. Így az információk szintetizálásának folyamatában az elemző óvatossága a *konkrétumok kiszűrésére, jelentős információk mellőzésére* vezethet, végül pedig az elkészült kormányzati tájékoztató jelentés alig haladja meg az adott témában általánosan elfogadott helyzetértékeléseket.

A hivatalos politika és az új információk tehát kölcsönhatásban vannak egymással. A hírszerzés tájékoztatóinak címzettjei, a felhasználók oldaláról is előfordulhat a hivatalos politikába, a *döntéshozó nézetrendszerébe nem illő információk figyelmen kívül hagyása*. A nemzetbiztonsági információk begyűjtésére a fentiek értelmében könnyen eredményezhet egyoldalú információs rendszert, „egycsatornás” hírfelhasználást a kormányzati tájékoztatásban. Elvileg csakis a „többcsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer alkalmas a hibás kiértékelések kiküszöbölésére, valódi döntési alternatíva kialakítására. Emellett a „többcsatornás” kormányzati tájékoztatási rendszer – elvileg – garanciát is jelenthet a döntés-előkészítés folyamatában a *döntéshozó tendenciózus tájékoztatásának kizárására*. Mindezek azonban a „jó” vagy „rossz” jogi szabályozás érvényességi területén túli gondjai a titkosszolgálatok potenciális politizációjának. Az valószínűnek látszik, hogy – amint az korábbi példák, valamint külföldi esetek nyomán tapasztalható – sem a tárgyalt államszociológiai, sem pedig a funkcionális összefüggéseit tekintve *semmiféle szabályozás automatikusan nem zárja ki a titkosszolgálatok politikaközeli, azt befolyásoló működésének lehetőségét*. Jogállami viszonyok között az alkotmányos garanciákon túl mindenképpen fokozott jelentőséget kell tulajdonítani a politikai hatalom önkorlátozására hatni képes demokratikus politikai kultúra kialakításának is.

4. A szélsőséges politikai szervezetek törekvései az alkotmányos rend tagadására, támadására vagy felszámolására irányulnak. A politikai szélsőség fogalma és hatótere a felforgató propagandától az erőszakos jogellenes cselekményeken keresztül a politikai hatalom megszerzésének kísérletéig terjedhet. A szélsőségek – figyelembe véve a tradicionális polgári demokráciák gyakorlatát (szólás-, gyűlékezési-, egyesülési szabadságot) – önmagukban *jogi és politikai eszközökkel nem számolható föl*. Ugyanakkor kellő társadalmi, politikai és – a törvényesség keretei között tartott – hatósági figyelemmel, a nemzetbiztonsági munka eszközsze-

rével folytatott kontrollal olyan keretek között tarthatók, hogy ezek az alkotmányos rend gyakorlására közvetlen veszélyt ne nagyon jelentsenek.²⁹

Ezért a Hivatalok – és elsősorban az Alkotmányvédelmi Hivatal – feladata, hogy megfigyelje az összes politikailag szélsőséges irányultságú csoportot, elemezze, értékelje tevékenységüket, és arról tájékoztassa a kormányt. Bűncselekmény alapos gyanúja esetén büntetőeljárást kezdeményezhet az illetékes hatóságoknál. Tudjuk, hogy a kormányzati információigény megjelölése magába foglalja a Hivatalok potenciális veszély irányába való aktivizálását is. *Sajátos jelenségcsoportok különíthetők el* a nyilvánosságot látott információk segítségével, amennyiben a Hivatalok látható tevékenységéből arra következtetünk, hogy (1) ezek az információigény megjelölése nyomán realizált elhárító tevékenység *konkrét megnyilvánulásai*, másrészt hogy (2) az egyes műveleti akciók csoportosítása alkalmas a Hivatalok tevékenységének *fő irányait* körvonalazni. Ha tehát terminológiai szempontból nem is alkalmazzuk az „ellenséges csoport”, vagy az „ellenségkép” kifejezéseket, mégis joggal valószínűsíthető az antidemokratikus törekvéseket hordozó szubjektumok bizonyos halmazának megléte.

5. Minden, a titkosszolgálatokra vonatkozó szakmai vita termékeny hatással lehet a politológiai vonatkozású kutatás és oktatás kérdéseire is. Ennek tárgya már nem egyszerűen az önálló kutatás-oktatás pusztá léte, hanem annak tudomány-rendszer-tani helye, tematikájának és kutatásának esélyei, módszertani problémái, oktatásának lehetőségei, a megismerhetőség esélyei körül zajlanának. Ha magának a fentiekben körvonalazni kívánt témakörnek alakítanánk ki a struktúráját, abból a többször hangsúlyozott megállapításból kellene kiindulni, hogy a titkosszolgálatok elsősorban *a kormányzati-politikai döntéshozatalhoz való információszolgáltatásukkal, másfelől pedig műveleti tevékenységük visszacsatolási folyamataival lehetnek hatással a politikai rendszer egyéb szubjektumaira*. Ami tematikusan is leírhatja a vonatkozó kutatási modellt, hipotetikusan a következő témacsoportokat és elemeket tartalmazhatja:

1. témacsoport – A titkosszolgálatok történeti, társadalmi meghatározottsága: A titkosszolgálatok kutatásának tárgya, tudomány-rendszer-tani helye; A titkosszolgálatok valamint kutatásuk története; Történeti, politológiai, jogi, pszichológiai és összehasonlító módszerek a titkosszolgálatok kutatásában. Titkosszolgálati modellek összehasonlító elemzése; az adaptáció feltételei; A titkosszolgálatok politikai rendszerhez való viszonyának típusai; nézetek és irányzatok; Állami-politikai funkciók a titkosszolgálati stratégia kialakításában. A titkosszolgálatok viszonya az állami, politikai vezetéshez, az elithez, a pártokhoz és a társadalom különböző csoportjaihoz; A titkosszolgálatok tevékenységi irányai; nyílt és rejtett szerepe a politikai döntések meghozatalában, befolyásolásában; A diktatúrák öröksége. A szolgálatok társadalmi megítélése, médiaképük; Integráció, globali-

²⁹ Lásd: Szabó 2007, 53. p.

záció, információs társadalom: a posztmodernitás kihívásai a titkosszolgálatok tevékenységére.

2. témacsoport – A titkosszolgálatok szervezet, működési alapjai:

Az állam elleni bűncselekmények politikai természete, összehasonlító szabályozástörténetük; megelőzés, felderítés, megakadályozás. Az államtitok, szolgálati titok védelmének történetei alakulása, jelenlegi helyzete, szabályozása; A kormányzati információs igények forrásai, irányjai; a kapott információk felhasználásának hatékonysága. Hivatalok információ-feldolgozó, -elemző és értékelő tevékenysége a kormányzati hírigényeket vonatkozásában; A minősített helyzetekben érvényesítendő kormányzati tervek. A szuverenitást veszélyeztető idegen titkosszolgálati tevékenységek, ezek felderítése és elhárítása; A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek és a titkosszolgálatok terrorelhárító tevékenysége. A nemzetbiztonságot veszélyeztető szervezett bűnözés, a terrorszervezetek, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelem, a tömegpusztító fegyverek felderítése. Nemzeti, Európai Unió-s és globális feladatok Az állam működése szempontjából kiemelten fontos létesítmények; A fontos szervek és létesítmények titkosszolgálati védelme; A fontos és bizalmas munkakört betöltő személyek törvényben meghatározott körének nemzetbiztonsági védelmével és ellenőrzésükkel kapcsolatos tevékenység A Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítésére szolgáló tevékenység szervezésére és végrehajtására vonatkozó adatok.

3. témacsoport – A titkosszolgálatok operatív működése:

A titkosszolgálati eszközök, módszerek, eljárások irányjai, alkalmazásuk hatékonysága; A titkosszolgálatok megelőző műveleti tevékenysége, annak szervezése. A titkosszolgálati információk értékelése, elemzése, feldolgozása; A titkosszolgálatok által létrehozott fedőintézmények; A titkosszolgálatok egymás közötti, az állami szervekkel, az önkormányzatok képviselőtestületeinek hivatalaival és intézményeivel, gazdálkodó és más szervezetekkel történő együttműködése. A titkosszolgálatokkal történő együttműködés típusai, módjai; az együttműködő személyek szociális összetétele; politikai szocializációs hátterük, értékrendszereik, attitűdjeik.

4. témacsoport – A titkosszolgálatok működésének technikai feltételei:

A titkosszolgálatok szervezet- és működéstörténete; jelenlegi helyzetük; A titkosszolgálatok feladatainak ellátásához szükséges technikai rendszerek és eszközök; A Hivatalok és szervezeti egységeik szervezeti és működési rendje, tevékenységüket szabályozó belső rendelkezések; A Hivatalok feladatainak ellátásához szükséges adatkezelés, a nyilvántartások rendszerei; az iratselejtezés; A Hivatalok szervezeti egységeinek költségvetése; A Hivatalok nemzetközi együttműködése; A Nemzeti Biztonsági Felügyelet nemzetközi együttműködése; A titkosszolgálatok oktatási anyagai.

5. témacsoport – a titkosszolgálatok állományának jellemzői:

A titkosszolgálatok állományának szociális összetétele; szocializáció, mobilizáció, értékrendszereik, attitűdjeik. A Hivatalok állományának társadalmi, politikai és szolgálati jövőképe; elfogadottság, legitimációs- és hivatástudat; A személyi állomány jövedelmi viszonyai, munkakörülményei; szervezeti, szolgálati és munkaviszonyaik; rekrutáció, karriertípusok, aspirációk. A személyi állománnyal kapcsolatos, büntető-, fegyelmi eljárások; Társadalmi, politikai feszültségek, konfliktusok megítélése, kezelése; a személyi állomány önképe, pszichés állapota.

Összegzés

A fentiekben részletezett komplex oktatási modell kellő metodológiai módosításokkal más, kapcsolódó kurzusok tematikájának kidolgozásához is hozzájárulhat, így a felsőoktatásban – az állam- és jogtudományi, valamint a politológiai képzésen túl – is felhasználható. Az ilyen irányú kezdeményezéseknek a jelei már megmutatkoznak.³⁰

Felhasznált irodalom

- Argejő 2015 = Argejő Éva: „A titok alakváltozásai” *Kultúra és Közösség*, 2015. 1. sz. 183-190.pp.
- Balla 2012 = Balla Zoltán: „A nemzetbiztonsági igazgatás egyes kérdései” In: Hautzinger Zoltán, Verhóczki János (szerk.) *Sodorvonalon: Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére* Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 2012.
- Boda 2016 = Boda József: „A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a rendszerváltás után” In: uő. „*Szigorúan titkos!*”? *Nemzetbiztonsági almanach. A felderítés valamint a titkos információgyűjtés elméleti és gyakorlati kérdései* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Concha 1901 = Concha Győző: „A rendőrség természete és állása a szabad államban” (Akadémiai székfoglaló, 1901.) In: Lőrincz Lajos (szerk.): *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947* KJK, Bp., 1988.
- Deák 2007 = Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv* Osiris, Bp., 2007. 642. o.

³⁰ A Zsigmond Király Főiskolán például nemzetbiztonság és biztonságpolitika szakirány működik. A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen gazdasági, üzleti információszerezést oktatnak, a Budapesti Corvinus Egyetemen pedig nemzetbiztonsági ismeretek, diplomácia és hírszerzés témákban lehet továbbtanulni.

- Dobák 2014 = Dobák Imre (főszerk.): Állambiztonsági szolgálatok - nemzetbiztonsági szolgálatok. Képzéstörténeti tudományos konferencia 2014. Nemzetbiztonsági Szemle 2016. Különszám I.
- Ficzer – Forgács 2004 = Ficzer Lajos – Forgács Imre: *Magyar közigazgatási jog. Különös rész* Osiris, Bp., 2004.
- Földes 2005 = Földes Tamás: *A „Janus arcú titok”. A titkok titka* Gondolat, Bp., 2005.
- Hewstone – Antaki 1995 = Hewstone, M. – Antaki, Ch.: „Az attribúcióelmélet és társas viselkedés magyarázatai” In: Hewstone, M. – Stroebe, W. – Codol, J.-P. – Stephenson, G. M. (szerk.): *Szociálpszichológia - európai szemzőgből*. KJK, Bp., 1995.
- Jobst 2012 = Jobst Ágnes: „A titkosszolgálatok tudománya az oktatás és a tananyagok tükrében 1945 után”: In: Csóka Ferenc (főszerk.): *Szakszolgálatok Magyarországon* Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Budapest, 2012.
- Lichtenstein 2016 = Lichtenstein József (lektor): *Nemzeti Alkotmányok az Európai Unióban* Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- Nikolov d. n. = Nikolov, Elit: *A titok. A kommunikáció ellentéte* Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Műhely 3. h. n.; d. n.
- Révész 2007 = Révész Béla: *A titkosszolgálatok a politikában és a politológiában* SZTE, Szeged, 2007.
- Simmel 1973 = Simmel, G.: „A titok és a titkos társadalom” In: uő: *Válogott társadalomelméleti tanulmányok* Gondolat, Bp., 1973.
- Szabó 2003 = Szabó Márton: „Politikai titok” In: uő. *A diszkurzív politikatudomány alapjai. Elméletek és elemzések* L'Harmattan Kiadó, Bp., 2003.
- Szabó 2016 = Szabó Márton: *Diszkurzív politikatudomány. Bevezetés a politika interpretatív szemléletébe és kutatásába* Osiris Kiadó, Budapest, 2016.
- SZABÓ 2007 = Szabó Máté: „A forró ősz 2006-ban Budapesten – értelmezési kísérlet politológiai szempontból” *Rendészeti Szemle*, 2007. 4.
- Zweig 2006 = Zweig, Stefan: *A rendőrminiszter. Fouché élete* Európa, Bp., 2006.